

K UPLÝVAJÍCÍ PŘÍTOMNOSTI: JEDINEČNOST A OPAKOVÁNÍ V SOCIÁLNÍM JEDNÁNÍ

JAKUB MLYNÁŘ

Katedra sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
E-mail: jakub.mlynar@hevs.ch

ABSTRACT

The Transient Present: Uniqueness and Repetition in Social Activities

Temporality is a fundamental dimension of human existence and social reality. In this article, I explore some implications for sociology arising from the tension between uniqueness and repetition. I propose that sociology should focus on what I term the “transient present”, which I conceive as the locus of the production of social structures. From this shifting center, the past and future emerge continuously in each moment as locally relevant, interactively actualized cultural objects. I illustrate the themes of this investigation using a publicly available video recording of a dispute between two London cyclists. I conclude by discussing the implications of emphasizing the transient present for sociological thinking, such as challenging the axiom of the human actor or the assumption that society consists of multiple individuals. I highlight that the emergence of the present is not primarily a theoretical problem but a methodological principle and analytical orientation for empirical inquiry. This approach enables describing and explicating how social structures, facts and actors are practically constituted, maintained, and sometimes abandoned in the everyday objectivity of lived time.

Keywords: ethnomethodology; temporality; time; repetition; past and present; social action

„Žádné z těch moří nikdy netrvalo déle než den. Nazítří už to bylo jiné moře, které se někdy tomu předešlému podobalo. Ale nikdy jsem neviděl totéž moře dvakrát.“

(Marcel Proust, *Hledání ztraceného času II: Ve stínu kvetoucích dívek*)

Lidé obývají čas, který je sledem jedinečných okamžiků.¹ Tyto jedinečné okamžiky mají pro své obyvatele význam, jenž se rodí z opakování některých jejich prvků. Proust, podobně jako Herakleitos, poukazuje na nevyhnutelnou proměnlivost světa, která

¹ Článek vychází z mého příspěvku proneseného 21. května 2021 na kolokviu sekce sociologické teorie České sociologické společnosti s názvem *Čas a temporalita v sociologickém myšlení*. Děkuji účastníkům a účastnicím za jejich otázky a poznámky v diskusi, které mi následně pomohly v této podobě mé úvahy lépe zformulovat. Zavázán jsem taktéž Dilbar Alievě a Jiřímu Šubrtovi za jejich přínosný komentář k prvotnímu abstraktu tohoto textu. Podstatné úpravy článku jsem uskutečnil i na základě dvou anonymních recenzních posudků, za které děkuji. Veškeré přetrvávající nedostatky lze ovšem připsat jen mně samotnému.

vyvstává z ustavičného plynutí času – proměnlivost, která se snad týká nejen objektu (moře), ale i subjektu (pozorovatele). Změnu ovšem můžeme spatřit pouze na pozadí stálosti, jak poznamenal Norman N. Holland: „Stejnost zjišťujeme tak, že vidíme, co v neustálé proměnlivosti našeho života zůstává stejné. Odlišnost zjišťujeme tak, že vidíme, co se na pozadí stejnosti změnilo“ (1988 [1979], s. 205). Radikální úvahy o neuchopitelnosti skutečnosti by v tomto ohledu popíraly samy sebe, neboť jakákoliv teorie změny vyžaduje ustanovení předmětu této změny, k čemuž je ovšem nezbytná „minimální stabilita“ takto identifikovaného objektu (Barnes, 1982, s. 52) – ostatně i v úvodním citátu je přinejmenším zachováno samo slovo „moře“. Opakování je tudíž základem *rozpoznání*: identifikace pozorované entity jako něčeho už známého. Právě takto vzniká sociální řád, který vyvstává z pravidelnosti lidského jednání. Pozorovatelné pravidelnosti sociálního jednání, podobně jako přírodní zákony (srov. Wiener, 1950, s. 7), vznikají uprostřed vztahu mezi „minulostí“ a „budoucností“. Zpětné *po*-znání pravidla či vzorce umožňuje následné *před*-vidání. Tento vztah je ovšem vždy a nevyhnutelně zakotven v prožívané přítomnosti, která je právě sama jedinečná. Koncepty minulosti a budoucnosti jsou oproti tomu spojeny s prvkem opakování. Zdá se tedy, že uspořádanost lidského světa se nakonec vynořuje ze souhry lineárního a cyklického času spíše než z jejich nesouměřitelnosti (srov. Šubrt, 2000). Časovost každopádně patří k základním rozměrům lidského bytí a společenské reality, přirozeně je tudíž také jedním z centrálních témat všech humanitních i sociálněvědních disciplín. Každá z nich ke zkoumání času přistupuje specificky; já sám zde na tomto široce rozkročeném a mezioborovém půdorysu obracím pozornost k některým důsledkům, které z napětí mezi jedinečností a opakováním mohou plynout pro sociologii.

Zaklesnutí prožívané přítomnosti do kulturně ustavené časové struktury minulosti a budoucnosti umožňuje tuto přítomnost uchopovat s jistým odstupem, pojímat ji retrospektivně a reflexivně jako dokončený a ucelený *předmět* pro účely dalšího jednání. Předměty jsou jedinečnými instancemi opakujících se typů. Předmětem nerozumím jen hmotné entity ve světě (kámen, dům, automobil, počítač), ale také sociální objekty (konference, televizní pořad, venčení psa, hostinský). Takovýmto předmětem můžeme být i my sami, jak ukázal třeba Mead (2017) ve svém rozlišení „subjektového“ a „objektového“ já (*I* a *Me*). Rozpoznání předmětu jako předmětu je úzce spojeno nejen s časovostí, ale i s jeho *pojmenováním* (srov. Mokrejš, 2013): „Označit něco znamená vzpomínat na to, co není, neboť to bylo,“ upozorňuje Kliková (2007, s. 370). Konečně rozpoznání předmětu – například osoby – coby zástupce určité kategorie (Schegloff, 2007a) je rovněž podmínkou počitatelnosti (srov. Cicourel, 1964). Jakékoliv „sociální objekty“ – své vlastní dětské já, pozdrav neznámého, onemocnění koronavirem – můžeme pojmenovávat, hodnotit, počítat, a tím pádem ovšem také sdílet a zakoušet pospolitě s ostatními.

Předměty a události ve světě se nám i přes svou zakoušenou stabilitu vždy jeví *teď a tady*: uchopujeme je v „potrojně přítomnosti“ (srov. Augustinus, 1926, s. 389–417). V této souvislosti je vhodné obrátit pozornost sociologie k tomu, co zde označím jako *uplývající přítomnost*. Přítomnost je v sociálním jednání – bez velké nadsázky – „vším“ i „ničím“. Minulost a budoucnost jsou kulturně ustanovené koncepty, jež jsou opětovně „zpřítomňovány“, což zakládá jejich skutečnost. Vzhledem k tomu, že právě uplývající přítomnost je „místem, kde se odehrává realita“ (*locus of reality*; Mead, 1932), měla by ji

zohledňovat i sociologie.² Přes svou existenciální závažnost je však uplývající přítomnost (ve své uskutečňované realitě) sociologií systematicky přehlížena. Jaký dopad by pro sociologii měl skutečně důsledný obrat k analýze uplývající přítomnosti? Právě tuto otázku zde chci zodpovědět. V následujícím textu ukážu, na která témata by takto orientované zkoumání mohlo obrátit pozornost, a to konkrétně na ilustračním příkladu z veřejně dostupné videonahrávky sporu dvou londýnských cyklistů. Závěrem naznačím některé důsledky, které má důraz na uplývající přítomnost pro sociologické myšlení a praxi. Uplývající přítomnost přitom pro mě není primárně teoretickým problémem, ale metodologickým principem a analytickou orientací empirického zkoumání.

Sociální jednání v reálném čase

Sociální jednání a konstituce jeho příslušných „aktérů“ vždy probíhá v reálném čase (Sharrock & Button, 1991), který je třeba analyticky rekonstruovat v jeho posloupné uspořádanosti (srov. Rawls, 2005; Ayaß & Meyer, 2012; Au-Yeung & Fitzgerald, 2023). Reálný čas je zde časem prožívaným v každém dalším okamžiku, a tvoří tak fenomenologický kontrast času racionálně reflektovaného, diskurzivně rekonstruovaného nebo objektivně postulovaného. Je to čas inherentně obsažený ve struktuře *probíhajících* sociálních aktivit, pro něž je zároveň klíčovým konstitutivním prvkem – například v jejich sekvenční organizaci či paralelní simultaneitě (Coates, 2022; Schmitz, 2024). Zachycení tohoto rozměru sociální temporality, který zde označuji jako *uplývající přítomnost*, našlo v rámci sociologie nejucelenější a nejrobustnější pojetí u Garfinkela (1967, 2002) a Sackse (1984, 1992), což později na základě jejich díla rozvinuli např. C. Goodwin (2018) nebo Mondada (2018) ve svých studiích založených na detailním rozboru videonahrávek přirozeně se vyskytujících autentických sociálních činností. Jak kompaktním způsobem vyjádřil Garfinkel, cílem etnometodologie (a potažmo i etnometodologické konverzační analýzy) je „vydobýt určitý fenomén spíše v jeho prospektivním uskutečňování nežli skrze retrospektivní výklad“ (2002, s. 34). Etnometodologie a konverzační analýza se tak vlastně zaměřují na analýzu toho, co přesně znamená „jen tak obývat den po dni svět“ (slovy spisovatele Marka Torčíka v románu *Rozložíš paměť*, s. 137). Cílem tohoto přístupu je popsat a vyložit sociální fenomény s ohledem na jejich vlastní niternou uspořádanost, spíše než na ně aplikovat jakékoli exogenní teoretické rámce: „Neusilujeme o to, abychom věci pohodlně uspořádali, ale chceme zjistit, jak jsou uspořádány“ (Sacks, 1975, s. 66). Právě „reálný čas“ uplývající přítomnosti jednání je tak v centru analytického zájmu – Garfinkelovo pojetí času je charakteristické právě důrazem na sekvenčnost, situovanost a praktickou orientaci (Rawls, 2005) a na to, že sociální činnosti a interakce probíhají „vždy znovu poprvé“ (*each next first time*; Garfinkel, 2002, s. 216). Garfinkel se však přitom vyhýbá běžnému subjektivismu a individualismu některých jiných koncepcí (např. variant fenomenologické sociologie nebo symbolického interakcionismu) a soustředí se na „odosobnění“ etno-metody neboli sociální praktiky (Mlynář, 2018). Úhel pohledu,

² V první verzi rukopisu jsem použil jiný, volnější a poněkud nepřesný český překlad „těžiště reality“. Anonymní recenzent/ka textu navrhl/a současné řešení, za což děkuji.

který etnometodologie a konverzační analýza jako směr sociálněvědního bádání zaujímá a rozvíjí coby alternativu obvyklých sociologických přístupů založených na – „kvalitativním“ i „kvantitativním“ – dotazování, ale budu dále v tomto oddíle raději než rozbořem odborných textů ilustrovat malým empirickým exkurzem.

Tento exkurz je založen na analýze dvouminutové videonahrávky, která je volně k dispozici na serveru YouTube.³ Video s názvem „Cyclist vs Cyclist Road Rage“ je pořízeno pomocí malé přenosné GoPro kamery umístěné na cyklistické helmě a zachycuje začátek, průběh i ukončení sporu, který dva cyklisté vedli v ulicích Londýna. Doporučuji čtenáři, aby si klip našel na internetu, neboť následující shrnutí může být jen zcela zběžné. Jádrem sporu byl okamžik, kterým příslušný videoklip začíná. Cyklista s kamerou (A) zde během odbočování přibrzdil, aby ponechal v hustém provozu prostor nákladnímu autu, které se přiblížilo k okraji vozovky a úsek určený pro cyklisty se tak značně zúžil. Cyklista jedoucí za ním (B) se proti zpomalení ohradil, následně cyklistu A předjel a na jeho pokus o vysvětlení zareagoval vulgárním gestem. Během následujících minut se ovšem oba cyklisté ještě na různých místech několikrát setkali, čehož cyklista A využil ke snaze vysvětlit motivace svého rozhodnutí a snad si i vydobýt od cyklisty B omluvu. Jejich vzájemné výměny názorů, často realizované v pohybu (za jízdy), ovšem nakonec nevedly k jednoznačnému vyústění a videonahrávka končí momentem, kdy cyklista B odjíždí po silnici vpřed. Některé aspekty sociálního jednání v reálném čase můžeme prostřednictvím tohoto klipu vhodně prozkoumat přinejmenším i proto, že právě z oblasti cyklistiky pochází i známý příklad, jehož Max Weber využil k přiblížení konceptu sociálního jednání: „... srážka dvou cyklistů je pouhou událostí, podobně jako přírodní dění. Avšak pokus navzájem se vyhnout, případně na srážku navazující hádka, bitka anebo přátelský výklad věcí by byly ‚sociálním jednáním‘“ (Weber, 2009, s. 162).

Jakákoliv analýza nahrávky sociálního jednání, například hádky dvou cyklistů (třebaže v našem případě, na rozdíl od Weberova exempla, ke srážce nedošlo), je vždy analýzou retrospektivní. Z tohoto zdánlivě triviálního postřehu vyplývají důležité konsekvence, pokud usilujeme o rekonstrukci sociálního jednání v reálném čase, tedy o zachycení uplývající přítomnosti dané události z perspektivy jejích aktérů. Videoklip jako sociální objekt má svůj začátek a konec, který se zhruba shoduje se zárámováním dané události v časové struktuře jejích aktérů: začátkem je první interakce cyklisty A s cyklistou B, koncem je okamžik, kdy cyklista B naposledy odjíždí kupředu, z dohledu cyklisty A, jeho kamery i nás jakožto diváků. V této přirozeně ustavené temporalitě „zdravého rozumu“ je daná interakční sekvence zřetelně orámovanou událostí, kterou lze zpětně pojmenovat a vyprávět – například jako „spor dvou cyklistů“ (nebo „cyclist vs cyclist road rage“). Analyticky máme nyní danou událost v podobě videa rovněž k dispozici retrospektivně jako uspořádaný celek či sociální objekt: můžeme se k ní (opakovaně) navracet, po prvním zhlédnutí již známe její celý vývoj a průběh, začátek a konec jsou nám dány *právě*

³ Viz <https://www.youtube.com/watch?v=9N5wibjmDA8> (navštíveno 26. července 2024). Video na server nahrál uživatel „CBL“ v květnu 2017. Rád bych zde vřele poděkoval Miku Lloydovi (Victoria University of Wellington), který na podzim 2020 k tomuto videoklipu poprvé obrátil mou pozornost a přizval mě ke společné práci na textu, v němž – způsobem odlišným od analýzy předložené níže – využíváme tento klip k rozboru některých etnometodologických a sociologických aspektů emočně vypjaté sociální interakce „v pohybu“. Náš společný článek vyšel v časopise *Social Interaction: Video-Based Studies of Human Sociality* (Lloyd & Mlynář, 2021).

jakožto její začátek a konec. Temporalita samotného sociálního jednání v jeho momentálním odvíjení prožívaného reálného času – kterou se právě snažíme etnometodologicky zachytit, zrekonstruovat a popsat – je však odlišná: „začátek“ je v každém jednotlivém okamžiku jen předběžně určený a „konec“ dosud nenastal.

Přesněji řečeno, v reálném čase jednání je daná interakční sekvence několikrát potenciálně ukončena – viz Obrázek 1. Každé z těchto čtyř potenciálních ukončení je pro jednající aktéry v jejich uplývající přítomnosti vždy i skutečným ukončením, které je takřkajíc v platnosti až do okamžiku, kdy se aktéři *znovu* setkají a událost pak „pokračuje dál“ ve své již probíhající kontinuitě. Jelikož jde o setkání dvou osob, které jsou vzájemně ve vztahu anonymních cizinců, není jejich interakce zahájena ani ukončena pozdravem, což je v podobných případech ve veřejném prostoru velkoměst obvyklé (Sacks, 1975; De Stefani & Mondada, 2018). V určitém smyslu se A a B během roztržky nacházejí v situaci, kterou Schegloff a Sacks (1973) označili jako „pokračující stav počínajícího hovoru“ (*continuing state of incipient talk*). V každém z okamžiků zachycených na obrázku by jejich spor mohl skončit, aniž by událost pozbyla zpětné významuplnosti či získala nádech náhle přerušeno setkání. Vždy teprve další vývoj situace v každém z těchto momentů určuje, které z potenciálních ukončení se „nakonec“ stane oním posledním, a tedy skutečným ukončením celé události. Jde zde tedy o „retrospektivně-prospektivní“ orientaci (Garfinkel, 1967): čas uplývá nejen z momentální přítomnosti směrem k minulosti, ale také z (projektované) budoucnosti do aktuální přítomnosti. Následující analýza, byť je nutně retrospektivní, ve skutečnosti usiluje o zachycení této prospektivní a progresivní orientace sociálního jednání v jeho probíhajícím uskutečňování s ohledem na lokálně relevantní situační historii.

Abych shora uvedený pojem *potenciálního ukončení interakce* lépe vyložil, zaměřím se ve větším detailu na rozbor příslušné videonahrávky. Opět si dovoluji připomenout,

Obrázek 1: Čtyři potenciální ukončení interakční sekvence. Cyklista A má na helmě připevněnou kameru, vidíme tedy dění z jeho „úhlu pohledu“. Cyklista B má výrazně žlutý batoh. Zdroj: YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=9N5wibjmDA8>)

že nejužitečnější bude předložená analýza čtenáři při samostatném sledování videoklipu. Naším předmětem je zde spíše prospektivní uskutečňování fenoménu v jeho vlastní endogenní uspořádanosti nežli retrospektivní výklad motivovaný v první řadě teoreticky. V analýze využiji některé principy konverzační analýzy (srov. Sacks, 1992; Schegloff, 2007b; Nekvapil, 2017; Tůma, 2017), která se především zaměřuje na sekvenční organizaci situovaného jednání, zvláště řeči, ale také tělesných a pohybových aspektů interakce. K popisu čtyř sekvencí zkoumaného videoklipu využívám transkripční konvence, které od 60. let rozpracovávala Gail Jefferson (2004) a v návaznosti na ni již ve 21. století Lorenza Mondada (např. 2018). Jejich přehled je k nalezení v příloze.

První potenciální ukončení

K podrobnějšímu prozkoumání a analýze prvního potenciálního ukončení využijme transkript, který zachycuje zhruba 25 vteřin na počátku této konfliktní epizody. Cyklista A jede po okraji vozovky a v okamžiku, kdy nákladní auto před ním začne odbočovat doleva, zpomalí a vytvoří tak miniaturní dopravní zácpu, na niž reaguje cyklista B jedoucí za ním, jehož sice nevidíme, ale slyšíme jeho stížnost (řádek 1).

1	B	come on mate # -----
no tak kámo
#fig.I
2		S(1.1)
3	a	Sotočí hlavu doleva a zpět
3	A	I'm not going down the side of that mate
já to ze strany objíždět nebudu hele
4		(1.3)
5	A	§you want me to die? §
chceš abych se zabil?
Sotočí hlavu, rozjíždí se-§divá se dopředu
6		S (6.5) &
§jede rovně
6	a	&předjíždí A
7	b	if you're scared (.) you shouldn't be
jestli se bojíš (.) tak nemáš co dělat
on the #fucking [road ()]
kurva na silnici () -----
#fig.II
8	A	[hhh]
9		(0.5)
10	A	you think I'm scared mate that's how- that's
ty si myslíš že se bojím vole takhle- takhle
how fucking people have died yeh?
už se kurva lidi zabili jo?
11		(0.3) & (0.3) # (0.4) -----
b &natáhne pravou ruku, polne pěsti
nahoru a dolů
#fig.III
12		(0.6)
13	A	I'M A WANKer because I don't wanna die (.)
sem břídl protože nechci umřít
down the side of a truck
pod korbou nákladáku
14		(1.6) # -----
#fig.IV

Transkript 1, 00:09–00:35

V okamžiku, kdy cyklista s plnovousem (B) provádí urážlivé gesto (řádek 11), dochází z jeho strany k prvnímu potenciálnímu ukončení celé interakční sekvence. Gesto je posledním B-ovým úkonem orientovaným na cyklistu A, produkovaným zřetelně tak, aby bylo z jeho perspektivy viditelné. Jak vidíme na řádce 13, cyklista s kamerou (A) se vůči tomuto gestu sice verbálně ohrazuje, ale cyklista B už se v tu chvíli od A vzdaluje. Pokud B vůbec jeho promluvu slyší – což jako analytici s jistotou nemůžeme tvrdit, neboť chybí stvrzení v další replice (*next turn proof*; Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974) –, ponechává ji bez jakékoliv odezvy. Je to patrné i ze zjevné absence promluvy na řádce 14, který by byl místem pro B-ovo potvrzení či odmítnutí předchozí formulace (řádek 13; ke konceptu formulace srov. např. Heritage & Watson, 1979), jíž A shrnul svůj výklad gesta v návaznosti na předchozí dění, tedy svou opatrnost při odbočování vlevo za nákladním autem. Zároveň zde vyjadřuje vlastní porozumění gestu samotnému (české slovo „břídil“ jen nedokonale odpovídá anglickému „wanker“, jež je vulgárnější), které je emblematickým gestem s jasným kulturně sdíleným obsahem (Kendon, 1997).

Ačkoliv se oba cyklisti navzájem neztrácejí z dohledu, je jejich interakce pro tuto chvíli ukončena prostřednictvím této „scény odchodu“ (*departure sequence*, LeBaron & Jones, 2002). Pro oba cyklisty by tento okamžik v reálném čase probíhající situace mohl snadno být poslední vzájemnou výměnou, ačkoliv s některými prvky „nevhodného ukončení“ (*improper closing*; Frank, 1982), zvláště pak chybějící druhou částí párové sekvence na řádcích 13 a 14. Ani jeden z účastníků v danou chvíli s jistotou neví, zda se na následující křižovatce jejich cesty nerozdělí, a jestli se ještě vůbec někdy setkají. V jejich dočasně sdílené uplývající přítomnosti se tedy jedná o ukončení, které je zcela reálné, avšak – jak uvidíme dále – jen prozatím.

Druhé potenciální ukončení

Po 13 vteřinách jízdy se oba cyklisté opět dostanou do fyzické blízkosti, neboť jsou nuceni zastavit za autobusem. Cyklista A obnovuje jejich předchozí interakci v návaznosti na dřívější vývoj situace, ačkoliv nyní je již zjevné, že předchozí absence reakce ze strany cyklisty B nebyla způsobena problémy spojenými se slyšitelností A-ovy souhrnné

16	A	don't think you quite real#ize& how -----
		<i>ty si asi úplně neuvědomuješ jak</i>
	b	&otočí hlavu vlevo&
#fig.I
		&dangerous that is mate
		<i>nebezpečné to je kámo</i>
	b	&hledí vpřed
17		(0.2) & (0.5)
	b	&šlape do pedálů
18	A	yeah you just don't give a fuck# do you -----
		<i>jo je ti to u prdele co</i>
		#fig.II

formulace, ale spíš šlo o záměrné přehlížení. Tak je první (prozatímní) ukončení zrušeno a relevantním výsekem přítomnosti, k němuž se účastníci retrospektivně-prospektivně vztahují (srov. Garfinkel, 1964, s. 229), je opět celá probíhající interakční epizoda od svého počátku (tedy B-ovy promluvy „no tak kámo“). Jedná se sice o prodloužení epizody jako celku, ale dosti krátké – pouhých 5 vteřin, než cyklista B – stále bez odezvy – zmizí z dohledu vpravo za červeným autobusem.

Jak je z přepisu patrné, druhé potenciální ukončení má podobné charakteristiky jako první. Cyklista B pokračuje ve způsobu jednání, jež zahájil již v předchozí sekvenci – tedy v tvorbě významuplných a slyšitelných mlčení. Jde o *mlčení v interakci*, tedy o „nepřítomnost řeči (nebo konkrétních druhů řeči) tam, kde by se řeč mohla relevantně objevit“ (Bilmes 1994, s. 79). Jednání cyklisty B se tak vyznačuje zjevnou absencí očekávatelných interakčně relevantních úkonů; řečové jednání cyklisty A sice B monitoruje a orientuje se k němu (povšimněme si pootočené hlavy a nejspíš i krátkého očního kontaktu na řádku 16 a obrázku I v Transkriptu 2), ovšem tato orientace je minimální a má spíše povahu ignorování. Tento náš výklad pozorovaného jednání není analytickým artefaktem, ale je v souladu i s výkladem samotných jednajících, jak je zřejmé z další repliky – v pregnantním vyjádření cyklisty A – cyklistovi B „je to u prdele“ (řádek 18). Tento závěr není jen výsledkem B-ova mlčení, ale také jeho viditelného tělesného jednání, které je evidentně orientováno k jízdě, nikoliv k dalšímu hovoru s cyklistou A. Také v tomto momentu, kdy cyklista B odjíždí vpřed, je jejich interakční epizoda momentálně ukončena – ve zpětném analytickém pohledu jen dočasně, v uplývající přítomnosti reálného času samotných jednajících aktérů ovšem zcela skutečně a aktuálně.

Následně se i cyklista A, natáčející celou událost na kameru umístěnou na své přilbě, rozjede kupředu po pravé straně červeného autobusu, ale cyklista B již ani není v dohledu (oddělují je další dva cyklisté). Na tomto místě videoklipu byla část nahrávky v postprodukcí odstraněna, jak je zřetelné z použitého efektu ztmavení a opětovného zesvětlení obrazu. Tato úprava videoklipu umožňuje divákovi vidět další vývoj situace v přímé návaznosti na předchozí události jako kontinuální průběh dění (srov. Jayyusi, 1988). Jelikož se nám však během analýzy podařilo prostřednictvím služby Google Earth identifikovat přesné lokace, kde analyzovaná epizoda probíhala, můžeme konstatovat, že místo jejich dalšího setkání je vzdáleno zhruba 10 minut jízdy na kole. Druhé potenciální ukončení tedy bylo aktuálně relevantním ukončením interakce mnohem déle, než tomu bylo v případě prvního ukončení. Teprve po tomto delším časovém úseku se oba cyklisti opět setkávají, když vedle sebe zastaví na světlech semaforu.

Třetí potenciální ukončení

Po krátkém střihu ve videoklipu vidíme, že cyklista A přijíždí na křižovatku, kde už na semaforech stojí cyklista B. Zastaví kolo vedle něj a nejprve naváže oční kontakt bez jakékoliv řečové složky. Po jedné vteřině pronese cyklista A presekvenci k žádosti.

Třetí potenciální ukončení proběhlo ve zkoumané videonahrávce odlišně od prvních dvou. Stejně jako v prvním a ve druhém výňatku, také zde je cyklista A tím posledním, kdo hovoří. Avšak zatímco v prvních dvou případech tomu tak bylo kvůli okázalému přehlížení ze strany cyklisty B a absentujícím druhým částem párových sekvencí, zde je A-ova poslední promluva (řádek 31) skutečně závěrečnou a nevytváří normativně žádný

- 19 A just do me one favour mate °hhh°
udělej pro mě něco kámo
20 (1.4) # -----
#fig.I
21 A just one thing
jenom jednu věc
22 (0.9)
23 A just say for the camera hhh (0.4) you're a
jenom řekni na kameru (0.4) jseš
scared wanker if you don't drive side of
ustrášený břídil když nejedeš kolem boku
a tipper truck
sklápěcího nákladáku
24 (1.2)
25 B fu&ck [off]
di do hajzlu
&dá ruce na řidítka
26 A [coz] I'll show this to the friends and
protože já to ukážu kamarádům a
families of the people who've been killed
rodinám těch lidí co se takhle zabili
by them ye[ah?]?# -----
jo?
#fig.II
27 A [fuck] off
di do hajzlu
28 (.) \$ (.)
a \$krátce se podívá před sebe
29 A \$well you could have a lil' patience in your life
no moh' bys mít v životě trochu trpělivosti
a \$rozjíždí se vpřed dříve než B
30 (0.7)
31 A it's okay if you wanna do it (.) but if I DON'T
když to chceš dělat tak klidně ale když já nechci
(.) \$# SHUT YOUR FUCKIN' MOUTH -----
tak drž kurva hubu
\$otočí se a polhne rukou směrem k B
#fig.III

Transkript 3, 01:05–1:25

prostor pro další očekávanou odezvu. Stejně tak i dynamické prostorové uspořádání situace ve chvíli, kdy je závěrečná replika produkována, vykazuje orientaci k proběhnuvší interakci jakožto k ukončené, kdy – podobně jako v předchozích dvou potenciálních ukončeních cyklista B – nyní cyklista A odjíždí svižně vpřed, bez očividného zájmu o případné interakční responze na straně cyklisty B, jehož nechává za sebou.

Tomuto potenciálnímu ukončení interakce, které je opět pro oba cyklisty v reálném čase jednání dočasně skutečným ukončením, předchází postupná emocionální eskalace. Patrná je v prozodických attributech řeči, jež interakci cyklisty A a B na semaforech provází i zakládá. Od poměrně klidného tónu, jímž jsou proneseny řádky 19, 21 a 23, se po dvojím zopakování strohé a nevybíravé B-ovy odpovědi (řádky 25 a 27) cyklista A s každou replikou postupně uchyluje k hlasitějším a nápadnějším řečovým projevům, které vedou až ke křiku. Ten je asi zčásti spojen se situačně opodstatněným utvářením repliky na míru jejímu příjemci, tedy produkcí hlasitější řeči během postupného zvětšování prostorové vzdálenosti mezi oběma interagujícími. Zároveň jsme tu ale zřejmě také svědky interakčně generovaného vzteku (Robillard, 1996), který je na straně cyklisty A provázen též určitou gestikulací, bohužel z nahrávky nedostatečně viditelnou (srov. Lloyd & Mlynář, 2021).

Čtvrté potenciální ukončení

Po dalších 10 vteřinách jízdy vpřed cyklista B opět dohání cyklistu A. Třetí potenciální ukončení, které jsem popsal v předchozím oddíle, je tak opět jako ukončení zrušeno, když B za jízdy osloví A, patrně ve snaze celou situaci uklidnit a rozumně si o všem pohovořit. Následuje nejdelší sekvence soustavného rozhovoru mezi oběma aktéry, trvající 45 sekund; ale jelikož v tomto textu jde především o potenciální ukončení, nebudu tento segment zkoumané události reprodukovat v jeho úplnosti. Zaměřím se pouze na samotný závěr, který je v tomto případě také finálním ukončením celé konfliktní interakce. Oba cyklisti zde hlavně hovoří o dalších analogických situacích v dopravě, kdy není třeba zastavovat a v zájmu plynulosti je nutné pokračovat v jízdě i při zúžení vozovky kvůli dalším účastníkům provozu. Po B-ově promluvě na řádku 32 oba krátce zastavují na křižovatce, následně se opět společně rozjíždí před A-ovou promluvou na řádku 37.

Čtvrté a poslední potenciální ukončení je v některých rysech podobné prvnímu a druhému. I zde jako poslední scénu vidíme záběr cyklisty B, jenž odjíždí kupředu, aniž by jakkoli dále reagoval na řečové jednání cyklisty A (řádky 37, 38 a 39). Od předchozích vypjatých okamžiků se odlišuje snad jen obtížně zachytitelným emocionálním nábojem – konverzace probíhá v mnohem klidnějším a vstřícnějším duchu –, který může být pravděpodobně i výsledkem odlišného prostorového uspořádání. Ulice, po které oba cyklisté v poslední sekvenci jedou, je prázdná a klidná, mohou si tedy dovolit zaměřit se především na samotný rozhovor, aniž by museli paralelně sledovat okolní dopravu. Možná právě díky tomu, že si takto „udělali čas“ (srov. Tuncer, Lindwall & Brown, 2021), aby celý incident ještě jednou probrali, dochází k posunu od vulgarismy protkaných stručných replik k sofistikovanější konverzaci. Nelze přehlédnout časoprostorová omezení interakce v pohybu, právě kvůli nimž se lidé mohou uchýlit k sémioticky nabitým projevům v podobě emblematických gest a nadávek. Za jízdy v hustém provozu nemusí být zkrátka dostatek času na postupné eskalování, které popisují Hoey a kol. (2021), tedy „normativní

- 32 B the worst that's gonna happen is that you're
to nejhorší co se ti stane je to že
going to fall on the pavement mate
spadneš na chodník vole
- 33 A that's not turning left (0.4) it's sitting [stationary]
to ale neodbočuje doleva (0.4) to stojí v klidu
- 34 B [()]
- 35 A [it's a stationary c a r]-----
je to nehybné vozidlo
- 36 B [you're gonna fall & off to the #pave&ment]
že prostě spadneš na chodník
&podívá se na A---&
#fig.I
- 37 A there's a huge risk difference between that (.) and
tam je obrovský rozdíl v riziku mezi tímhle a
a left-turning truck
nákladňákem co odbočuje doleva
- 38 (2.2)
- 39 and you'll find out one day when you're under IT#-
a jednou na to taky přijdeš až pod ním skončíš

#fig.II

uspořádání, v němž účastníci nejprve interakční obtíže zvládají pomocí poměrně tacitních postupů, a následně při jejich selhání pomocí explicitnějších a eskalovanějších postupů“. Přesto se zdá, že ani v klidnějším prostředí obě strany nejsou schopny dosáhnout skutečné shody, spíše si chce každý především říci své, čemuž snad nasvědčuje i značná míra překryvů replik.

Podobně jako předchozí tři potenciální ukončení, ani v tomto případě nejsme svědky příhodného „ukončení“, které by mělo podobu pozdravu nebo jiné formy rozloučení (srov. Schegloff & Sacks, 1973). Žádný aspekt jednání přímo a jednoznačně nenasvědčuje tomu, že by se mělo jednat o poslední ukončení, tedy ono jediné retrospektivně opravdové ukončení. Interakční epizoda je spíše znovu přerušena tím, že se rozvolní a rozpadne prostorové uspořádání, jež oba cyklisté během hovoru dočasně sdílejí, než jakýmkoliv sociálně ritualizovaným způsobem. Čas a prostor jsou zde prakticky a situovaně provázány také v tom smyslu, že dynamika analyzované situace se odráží i v proměnlivém prostorovém rámci, kde jednotlivé momenty probíhají. Potvrzuje se tak postřeh LeBarona a Jonese (2002), kteří poukazují na to, že „funkce chování v sekvencích odchodů lze nejlépe pochopit analýzou jejich vztahu k sociální a fyzické situaci, v níž se odehrávají“. Konverzace obou cyklistů zde není dovedně ukončena v synchronizaci se samotným odchodem (srov. Haddington, 2019), ale opět se objevuje mlčení na straně cyklisty B, který nakonec znovu a již naposledy ponechává bez odezvy repliku cyklisty A, zatímco mizí v dále.

Závěrem: „Situované jednání“ namísto „jedinců ve společnosti“

V tomto článku jsem se zaměřil na uplývající přítomnost jako středobod uskutečňování sociální reality, z něhož v každém jednotlivém momentu znovu a znovu vyrůstá minulost a budoucnost jako lokálně relevantní, interakčně aktualizované kulturní objekty. Východiskem analýzy přitom nebyl *chronos* jako objektivní čas se svými neproblematickými, sociálnímu jednání vnějšími kategoriemi, nýbrž *kairos* jakožto čas prožívaný, tělesně situovaný, reálně plynoucí, strukturovaný praktickými ohledy a okolnostmi. Analýza v předchozí sekci ukázala nejen konkrétní žité detaily konfliktního setkání dvou navzájem neznámých osob ve veřejném prostranství; ukázala také, že v tomto konkrétním případě byla místní „historie“ (tedy samotné jádro sporu – miniaturní dopravní zácpa způsobená cyklistou A a následující neshoda ohledně opodstatněnosti tohoto zdržení) postupně ohledávána v pohybu, za jízdy, zkratkovitě, v omezeném čase a sevření nahodilostí i proměn prostorových atributů. Samotná dynamika situovaného jednání v jeho průběhu na sebe váže jednotlivé úkony jednajících účastníků, jejichž osobnosti a individuality jsou mezitím přímo v interakci rovněž obnovovány a utvrzovány – v odkazování na sdílenou minulost, ve vzájemném rozpoznávání a opakovaném rozvíjení dříve již potenciálně ukončené, avšak teď-a-tady oportunisticky znovuobnovované interakce. Případně mi, že detailním rozbořením vývoje interakce v reálném čase – s důrazem na uplývající přítomnost – můžeme nakonec odhalit více, než kdybychom k výkladu dění přistoupili z pozic sociologického kognitivismu (srov. Watson & Coulter, 2008; Coulter, 2008; Mlynář, 2024) a pracovali s typizovanými modely sociálních aktérů coby sociologicky stabilizovaných individuálních osob disponujících niternými motivacemi, cíli

nebo pocity. Důležité je spíše zachytit a popsat, jak jsou takto popsatelni sociální aktéři v každodenní objektivitě plynutí prožívaného času prakticky konstituování, udržování a nakonec leckdy opouštění (srov. i Liberman, 2018, 2024).

Důraz na uplývající přítomnost tak umožňuje překonat jeden z tradičních předpokladů sociálních věd, který Luhmann označil jako „humanistický předsudek“ (*humanist prejudice*): tj. „předpoklad, že společnost sestává z lidských bytostí nebo ze vztahů mezi lidskými bytostmi“ (1992: 68). S tímto ontologickým předsudkem souvisí metodologický a epistemologický axiom *jedince* jako původce sociálního jednání; ale jak konstatoval Garfinkel již v roce 1948, připsat určité jednání „konkrétnímu jedinci“ je rozhodnutí pozorovatele, nikoliv inherentní vlastnost pozorované reality: „Nikoliv ‚konkrétní jedinec‘, ale jednání je daností, která nevyžaduje žádnou demonstraci toho, jak je možná“ (Garfinkel, [1948] 2006, s. 169).⁴ Radikálně důsledný výklad Garfinkelova pozdějšího pojmu „člen“, který tvoří základ etnometodologického názvosloví (srov. ten Have, 2003), nepovažuje „osoby“ a „jednotlivce“ za samozřejmé danosti. Vede spíše k následující otázce: jak je v rámci praktického společenského řádu ustalován a udržován „jednotlivec“ a „osoba“ coby zdroj určitého jednání? Jak je těchto sociálních objektů prakticky dosahováno, jak jsou konstituovány a opětovně znovu-uznávány v probíhajícím jednání? Událost, kterou jsem výše v nástinu analyzoval, je od samého počátku anonymní interakcí. Jedinci A a B jsou tak konstituováni jakožto *origo* jednání každým dalším interakčním výkonem, který je jim pozorovateli připsán; nejen sociologickým pozorovatelem, který píše článek, ale také samotnými interakčními partnery jako „laickými sociology“. Řešení sporu jeho opuštěním – každá sekvence potenciálního ukončení je založena na odjezdu pryč – je tak zároveň pokusem o vyvléknutí se z lokálně ustanovené struktury členských kategorií i praktické zodpovědnosti. Probíhající událost tak zároveň postupně nabývá svých obrysů jakožto retrospektivně sdělitelný a pojmenovatelný kulturní předmět.

Humanistický předsudek a *axiom jednatelova jedince* tvoří samozřejmé, nezpochybnované podhoubí valné většiny sociologického myšlení. Jejich podrobná diskuse v adekvátním teoretickém kontextu není záměrem tohoto textu a vyžadovala by mnohem více prostoru. Na tomto místě chci jen zdůraznit, že se jedná se o kulturní a společenské struktury, které samo „sociologické“ myšlení od počátku podmiňují a umožňují. Stejněměrně jsou přítomné v koncepcích „individualistických“ i „holistických“ (srov. Šubrt, 2015); zaznívají v pojmech jako *inter*-subjektivita či *inter*-akce, jejichž etymologie se přímo váže na předpoklad samostatně konajících jedinců. V textu jsem předložil alternativní pojetí, jehož jádrem je teze, že naznačené obvyklé východisko je třeba důsledně a soustavně překonávat ve prospěch detailního zkoumání „temné hmoty“ společenské reality, kterou je věčně přítomná a neustále obnovovaná *socialita*. Konstitutivní detaily situované praxe v její uplývající přítomnosti jsou běžným sociologickým dotazováním nedostupné.

⁴ Snad poněkud překvapivě usouvzátnění sociologických koncepcí Luhmanna a Garfinkela, které jsou standardně prezentovány jako příkře protikladné (např. Šubrt, 2015), zakládám na literatuře poukazující na fundamentální příbuznost systémové teorie s etnometodologií a konverzační analýzou. Systémová teorie vychází podobně jako Garfinkel (neortodoxním způsobem) ze sociální fenomenologie (srov. Mlynář, 2018); zároveň jsou si ale oba proudy blízké i svým anti-humanismem: Luhmannovi, podobně jako Sacksovi i Garfinkelovi, jde v první řadě o „nadindividuální“ sociální systémy či mechanismy (srov. Hausendorf, 2004; Liu, 2012; Messmer, 2007; Schneider, 2000). Jak výstižně píše Dirk vom Lehn, „interakční sekvence mohou být chápány a analyzovány jako procesy, jejichž prostřednictvím vzniká společenský řád či systém v Luhmannově smyslu“ (2014, s. 148).

Naopak důrazem na (přítomné) udržování identity předmětů v čase (minulém i budoucím) prostřednictvím této sociality se analytická pozornost může znovu a znovu obracet k detailům praktické konstitutivní emergence jednání v jeho reálném průběhu neboli k *uplývajícím přítomnostem*.

Poděkování

Tento výstup vznikl v rámci programu Cooperatio, poskytovaného Univerzitou Karlovou, vědní oblast SOAS, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Autor v současnosti působí na HES-SO Valais-Wallis (Haute Ecole Spécialisée de Suisse occidentale) ve švýcarském Sierre. Uvedená afiliace k FF UK odráží situaci v době, kdy proběhla analýza empirických materiálů a převážná většina práce na první verzi rukopisu.

LITERATURA

- Au-Yeung, T. S. H., & Fitzgerald, R. (2023). Time structures in ethnomethodological and conversation analysis studies of practical activity. *The Sociological Review*, 71(1), 221–242.
- Augustinus, A. (1926). *Vyznání*. Praha: Ladislav Kuncíř.
- Ayaß, R., & Meyer, C. (Eds.) (2012). *Sozialität in Slow Motion: Theoretische und empirische Perspektiven*. Wiesbaden: Springer.
- Barnes, J. (1982). *The Presocratic Philosophers*. London / New York: Routledge.
- Bilmes, J. (1994). Constituting silence: Life in the world of total meaning. *Semiotica*, 98(1–2), 73–87.
- Cicourel, A. (1964). *Method and Measurement in Sociology*. New York: Free Press.
- Coates, L. (2022). “The temporal ‘succession’ of here and now situations”: Schütz and Garfinkel on sequentiality in interaction. *Human Studies*, 45, 469–491.
- Coulter, J. (2008). Twenty-five theses against cognitivism. *Theory, Culture & Society*, 25(2), 19–32.
- De Stefani, E., & Mondada, L. (2018). Encounters in public space: how acquainted versus unacquainted persons establish social and spatial arrangements. *Research on Language and Social Interaction*, 51(3), 248–270.
- Frank, A. W. (1982). Improper closings: the art of conversational repudiation. *Human Studies*, 5(4), 357–370.
- Garfinkel, H. ([1948] 2006). *Seeing Sociologically: The Routine Grounds of Social Action*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Garfinkel, H. (1964). Studies in the routine grounds of everyday activities. *Social Problems*, 11(3), 225–250.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Garfinkel, H. (2002). *Ethnomethodology's Program: Working Out Durkheim's Aphorism*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Goodwin, C. (2018). *Co-Operative Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haddington, P. (2019). Leave-taking as multiactivity: Coordinating conversational closings with driving in cars. *Language & Communication*, 65, 58–78.
- Hausendorf, H. (2004). *Gespräch als System. Linguistische Aspekte einer Soziologie der Interaktion*. Radolfzell: Verlag fuer Gesprächsforschung.
- Heritage, J., & Watson, D. R. (1979). Formulations as conversational objects. In G. Psathas (ed.), *Everyday Language: Studies in Ethnomethodology* (s. 123–162). New York, London, Irvington.
- Hoey, E. M., Hömke, P., Löfgren, E., Neumann, T., Schuerman, W. L., & Kendrick, K. H. (2021). Using expletive insertion to pursue and sanction in interaction. *Journal of Sociolinguistics*, 25(1), 3–25.
- Holland, N. N. 1988. Reading and Identity: A Psychoanalytic Revolution. In K. M. Newton (Ed.), *Twentieth-Century Literary Theory: A Reader* (s. 204–209). New York: Macmillan Education.

- Jayyusi, L. (1988). Towards a socio-logic of the film text. *Semiotica*, 68(3–4), 271–296.
- Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. In G. H. Lerner (Ed.), *Conversation Analysis: Studies from the First Generation* (s. 13–31), Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Kendon, A. (1997). Gesture. *Annual Review of Anthropology*, 26, 109–128.
- Kliková, A. (2007). *Mimo princip identity*. Praha: Filosofia.
- LeBaron, C., & Jones, S. E. (2002). Closing up closings: Showing the relevance of the social and material surround to the completion of an interaction. *Journal of Communication*, 53(3), 542–565.
- Liberman, K. (2018). Objectivation practices. *Social Interaction: Video-Based Studies of Human Sociality*, 1(2). Dostupné on-line z: <https://tidsskrift.dk/socialinteraction/article/view/110037/159343>
- Liberman, K. (2024). Autochthony: abandoning social mythologies of rationality. *Human Studies*, 47, 421–438.
- Liu, Y. C. (2012). Ethnomethodology reconsidered: The practical logic of social systems theory. *Current Sociology*, 60(5), 581–598.
- Lloyd, M., & Mlynář, J. (2021). Hand-ling 'road rage': Embodiment in conflict on the move. *Social Interaction: Video-Based Studies of Human Sociality*, 4(4). Dostupné on-line z: <https://tidsskrift.dk/socialinteraction/article/view/125177/174333>
- Luhmann, N. (1992). The Concept of Society. *Thesis Eleven*, 31(1), 67–80.
- Mead, G. H. (1932). *The Philosophy of the Present*. London: The Open Court Company.
- Mead, G. H. (2017). *Mysl, já a společnost*. Praha: Portál.
- Messmer, H. (2007). Gesellschaft als Kommunikation – Kommunikation als Gesellschaft? Plädoyer für die Berücksichtigung ethnomethodologischer Konversationsanalyse in Niklas Luhmanns Gesellschaftstheorie. *Soziale Systeme*, 13(1–2), 480–490.
- Mlynář, J. (2018). Proměny a stálost Garfinkelovy etnometodologie. *Sociológia*, 50(2), 172–195.
- Mlynář, J. (2024). Lidská mysl pohledem sociologie. In O. Plíčková (ed.), *Depresivní společnost: K připomínce díla Markéty Sedláčkové*. Praha: Karolinum.
- Mokrejš, A. (2013). *Jméno – objev a zmizení věci*. Praha: Academia.
- Mondada, L. (2018). Multiple temporalities of language and body in interaction: Challenges for transcribing multimodality. *Research on Language and Social Interaction*, 51(1), 85–106.
- Nekvapil, J. (2017). Konverzační analýza. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné on-line z: <https://www.czechency.org/slovník/KONVERZAČNÍ%20ANALÝZA> (navštíveno 26. 7. 2024)
- Rawls, A. W. (2005). Garfinkel's conception of time. *Time & Society*, 14(2–3), 163–190.
- Robillard, A. B. (1996). Anger in-the-social-order. *Body & Society*, 2(1), 17–30.
- Sacks, H. (1975). Everyone has to lie. In B. G. Blount & M. Sanches (Eds.), *Sociocultural Dimensions of Language Use* (s. 57–80). New York: Academic Press.
- Sacks, H. (1984). Notes on methodology. In J. Heritage & J. M. Atkinson (Eds.), *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis* (s. 21–27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sacks, H. (1992) *Lectures on Conversation (I–II)*. Oxford: Blackwell.
- Sacks, H., Schegloff, E. A., & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50(4), 696–735.
- Sharrock, W., & Button, G. (1991). The social actor: Social action in real time. In G. Button (Ed.), *Ethnomethodology and the human sciences* (s. 137–175). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, E. A. (2007a). A tutorial on membership categorization. *Journal of Pragmatics*, 39(3), 462–482.
- Schegloff, E. A. (2007b). *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, E. A., & Sacks, H. (1973). Opening up closings. *Semiotica*, 8(4), 289–327.
- Schmitz, H. W. (2024). Sequence analysis in the development of ethnomethodological conversation analysis. *Language Sciences*, 105, 101646.
- Schneider, W. L. 2000. The sequential production of social acts in conversation. *Human Studies*, 23(2): 123–144.
- Šubrt, J. (2000). *Problém času v sociologické teorii*. Praha: Karolinum.
- Šubrt, J. (2015). *Individualismus a holismus v sociologii: Jak překonat teoretické dilema?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

- ten Have, P. (2003). Predstava člena je jadrom veci: O úlohe členského vedenia v etnometodologickom výskume. *Biograf*, (32).
- Tuncer, S., Lindwall, O., & Brown, B. (2021). Making time: pausing to coordinate video instructions and practical tasks. *Symbolic Interaction*, 44(3), 603–631.
- Tůma, F. (2017). *Interakce ve výuce anglického jazyka na vysoké škole pohledem konverzační analýzy*. Brno: Masarykova univerzita.
- vom Lehn, D. (2014). *Harold Garfinkel: The Creation and Development of Ethnomethodology*. London: Routledge.
- Watson, D. R., & Coulter, J. (2008). The debate over cognitivism. *Theory, Culture & Society*, 25(2), 1–17.
- Weber, M. ([1922] 2009). Základní sociologické pojmy. In M. Havelka (ed.), M. Weber, *Metodologie, sociologie a politika* (s. 133–168). Praha: OIKOYMENH.
- Wiener, N. ([1950] 1989). *The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society*. London: Free Association Books.

Příloha: Transkripční konvence

Zápis řeči (dle Jefferson, 2004)

[]	Překryv promluv dvou mluvčích
(.)	Mikropauza (kratší půl vteřiny)
(2.1)	Pauza a její délka ve vteřinách
(pak)	Nejasně srozumitelné slovo (odhad)
()	Nesrozumitelné slabiky
a::	Prodloužení hlásky
ge-	Nedokončené slovo
NO	Vyšší hlasitost
<u>byl</u>	Důraz
.hh/hh	Nádech a výdech

Zápis tělesného jednání (dle Mondada, 2018)

* *	Dva symboly ohraničují popis jednání (jeden symbol na participanta) zarovnaný s řečí
% %	
\$-->	Popsané jednání pokračuje paralelně s řečí až k dalšímu výskytu téhož symbolu
-->\$	
fig	Označení snímku znázorněného v přepisu jako obrázek
#	Přesný okamžik pořízení snímku během příslušné repliky